

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

Кафедра театральної режисури

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для проведення лекційних занять
з навчальної дисципліни «Сценічна мова»
для студентів III курсу
спеціальності 6.020201 «Театральне мистецтво»
спеціалізації «Режисер драматичного театру»
денної і заочної форм навчання

Методичні рекомендації для проведення лекційних занять з навчальної дисципліни «Сценічна мова» для студентів III курсу спеціальності 6.020201 «Театральне мистецтво» кваліфікації «Режисер драматичного театру» денної і заочної форм навчання / **Н. В. Стихун**, Рівне: РДГУ, - 2025. - 18 с.

Упорядник: **Н. В. Стихун**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри театральної режисури.

© Стихун Н.В., 2025 р.

© РДГУ. 2025

ЗМІСТ

Вступ	3
I. Загальні вказівки	3
1.1. Загальні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни	3
1.2. Структура програми навчальної дисципліни «Сценічна мова»	4
1.3. Структура залікового кредиту	5
1.4. Розподіл балів, що присвоюються студентам	7
1.5. Навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни	7
1.6. Інформаційні ресурси	8
II. Методичні рекомендації для проведення лекційних занять	8
2.1. Змістовний модуль 1. Методологічні основи роботи над комедійно-сатиричним жанром	8
Тема 1. Орієнтовний план роботи над байкою та казкою	8
Тема 2. Розкриття авторського задуму	10
Тема 3. Пізнання казки як жанру	11
Тема 4. Підготовча робота над казкою	11
2.2. Змістовний модуль 2. Внутрішнє мовлення у мистецтві словесної дії актора	12
Тема 5. Робота над словом у внутрішньому та зверненому монологі	12
Тема 6. Характерні особливості монологу	14
Тема 7. Орієнтовний план роботи над монологом	14
III. Методи контролю	17
3.1. Контрольні питання	17

ВСТУП

У поступальному розвитку сучасного суспільства, його інтеграції в світові освітні процеси особливого значення набуває проблема професійної підготовки вчителя. Початок ХХІ ст., ознаменований глобальними трансформаціями, стрімким економічним та інформаційно-технологічним розвитком, потребує вчителя-професіонала, озброєного новітніми технологіями, методами і методиками учіння, універсальними знаннями для здійснення освіти і виховання підростаючого покоління.

Дисципліна «Сценічна мова» є однією з основних фахових дисциплін спеціальності «Театральне мистецтво» і викладається на денній та заочній формі навчання. Вона забезпечує професійну підготовку майбутнього режисера драматичного театру.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є поєднання практичних умінь та навичок ознайомлення з теорією та практикою сценічної мови, фахова підготовка режисерів драматичного театру, збагачення загального культурного та фахового рівня студентів, розвиток творчих мовних здібностей видовищного і дієвого сприйняття життя, прагнення до творчого експерименту, пошуку нових форм театралізації у сценічній мові та виразних засобів сценічного мовлення.

Для актора і режисера професійне володіння усною мовою забезпечує як ефективність, так і результативність творчого процесу. На сцені мова не тільки засіб спілкування, а й джерело інформації про добро і зло, любов і ненависть, життя і смерть. Найтонші відтінки у мові допомагають створювати внутрішній світ персонажів, їх мовну характеристику. Ось чому так важливо оволодіти внутрішньою і зовнішньою технікою сценічної мови, знати орфоєпію, стилістику, мелодику мови для формування сценічної мовної культури, художнього смаку, моральних якостей, національної свідомості. Культура і духовна цінність сценічної мови незаперечна як еталон культури мовлення. Вона забезпечує естетичні смаки глядачів та їхню національну гідність.

У кінці кожного семестру є форми контролю (залік, екзамен), на які виноситься творчий показ студентських робіт зі сценічної мови або контрольне опитування знань студентів за певною темою.

I. ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ

1.1. Загальні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Сценічна мова» для студентів спеціальності 6.020201

Мета викладання дисципліни «Сценічна мова» на III курсі, спеціалізації «Режисер

драматичного театру», спрямована на удосконалення словесної дії у роботі над монологамі і байками та казками; набуття режисерсько-педагогічних, професійних навичок і умінь у роботі зі сценічної мови.

У кінці кожного семестру є форми контролю (залік, екзамен), на які виноситься творчий показ студентських робіт зі сценічної мови або контрольне опитування знань студентів за певною темою.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- навчитися володіти зовнішньою та внутрішньою технікою словесної дії, емоційно-образною виразністю слова;
- підвищити культуру української мови;
- набути умінь працювати над мовою у режисерських уривках та курсовій виставі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

1) принципи роботи над байками та казками і внутрішнім та зверненим монологом, і знати їх стилістичну, а також жанрову особливість;

2) теоретико-методологічні засади етапів роботи над різножанровими текстами.

вміти:

1) аналізувати монолог за пунктами ідейно-тематичного і дійового розбору, а також логічного аналізу;

2) звертати увагу на підтекст у байках та казках, монологі, зокрема характер персонажу, акторські та виконавські здібності;

3) провести дикційний тренінг у театральному колективі.

1.2. Структура програми навчальної дисципліни «Сценічна мова»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 6.020201 – сценічна мова (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки «Театральне мистецтво». Режисер драм. театру. (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й

Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)	7.02020101 – бакалавр	Семестр	
Загальна кількість годин – 88		6-й	6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 30 самостійної роботи студента - 88	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		4 год.	
		Практичні	
		12 год.	8 год.
		Лабораторні	
		14 год.	
		Самостійна робота	
		88 год.	
		Індивідуальні завдання:	
24 год.			
Вид контролю:			
Екзамен, залік			

Примітка: співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить 141%

1.3. Структура залікового кредиту

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1.												
<i>Теоретико-методологічні основи та жанрові особливості у роботі над байкою та казкою.</i>												
Тема 1. Пізнання жанрових особливостей байки і казки.	19	1	2	2	3	11						
Тема 2. Оволодіння словесною дією у процесі роботи над байкою і казкою.	19	1	1	3	3	11						

Тема 3. Ускладнений голосомовний тренінг (статичні, динамічні, рухливі вправи з текстами віршів, скоромовок, прислів'їв).	19	1	1	3	3	11							
Тема 4. Ідейно- дійовий та виконавський аналіз, вибір образу оповідача	19	1	2	2	3	11							
Разом за змістовим модулем 1	76	4	6	10	12	44							
Змістовий модуль 2. Методологічні основи роботи над внутрішнім та зверненим монологом.													
Тема 1. Монолог у мистецтві драматичної вистави. Види монологів.	21		2	1	3	15							
Тема 2. Характерні особливості монологів. Вибір двох монологів із драматичної п'єси.	22		2	1	4	15							
Тема 3. Методика роботи над внутрішнім і зверненим монологами. Скласти орієнтовний план опрацювання монологів.	23		2	2	5	14							
Разом за змістовим модулем 2	66		4	6	12	44							

Усього годин	142	4	12	14	24	88						
---------------------	------------	----------	-----------	-----------	-----------	-----------	--	--	--	--	--	--

1.4. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль №1					Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100
10	10	10	10	10	10	15	10	15	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

1.5. Навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни

Навчально-методичне забезпечення дисципліни «Сценічна мова» включає: опорний конспект лекцій на паперовому носії, опорний конспект лекцій на електронному носії, друкований роздатковий матеріал.

За період підготовки до практичних занять студентам рекомендується користуватися такими літературними джерелами:

Базова література

1. Ігнатюк М.М., Сулятицький П. На кону вічності. Мистецтво монологу у драматичній виставі, РДГУ, 2005 р.
2. Савкова З.В. Монолог в искусстве массовых представлений, Л., ЛТИК, 1979.
3. Гладишева А.О. Сценічна мова (дикція і орфоепія): навч. посібник. – К.: КДІТМ ім. Карпенко-Карого, 2001.
4. Савкова З.В. Как сделать голос сценическим. – М.: Искусство, 1975.
5. Стихун Л.П. Сценічна мова. Техніка та художнє читання: навч. Посібник РДГУ, 2006.
6. Стихун Л.П. Культура сценічного мовлення: навч. - метод. Посібник РДІК, 1995.

7. Кнебель М.О. О действенном анализе пьесы и роли. – М., Искусство, 1971.
8. Петрова Е.А. Эпические жанры в работе самодеятельного театрального коллектива. – Л., 1980.
9. Станіславський К.С. Собр. соч. в 8 т. – М., Искусство, 1955 – 1958. Т.3. – 227 с.
10. Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. – К.: Вища школа, 1989.
11. Стихун Н. В. Сцеїчна мова : техніка й культура мовлення : навч.-метод. посіб. / Н. В. Стихун ; Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне : О. Зень, 2018. – 288 с.

Допоміжна

1. Стихун Л.П., Стихун Н.В. Сценічна мова: виразні засоби у мовному спілкуванні актора і читця: навч.-метод. посібник. – Рівне, РДГУ, 2008.
2. Сокирко Л.Т. Слово актора. – К.: Мистецтво 1971.
3. Кнебель М.О. Слово в творчестве актёра. – М., ВТО, 1964.
4. Петрова А.П. Сценическая речь. – М., Искусство, 1981.
5. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К., Вища школа, 1976
6. Капська Л.Й. Виразне читання. – К.; Вища школа, 1986.
7. Запорожець Т.Н. Логика сценической речи. – М., Просвещение, 1973.

1.6. Інформаційні ресурси

Перегляд відеокасет з творчими виступами акторів-читців з літературними концертними програмами у яких присутній монологічний жанр. Матеріали з інтернет-ресурсів.

Бібліотеки:

РДГУ – 33000, м. Рівне, вул. Л.Толстого, 3.

РДГУ – 33000, м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Обласна наукова – 33000, м. Рівне, майдан Короленка, 6, тел. 22 – 10 – 63.

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

2.1. Змістовний модуль 1. Методологічні основи роботи над комедійно-сатиричним жанром.

Тема 1. Орієнтовний план роботи над байкою та казкою.

Перш ніж приступити до втілення байки зі сцени, треба уявити собі специфіку того

жанру, над яким ви будете працювати. Знання жанрових особливостей твору не тільки полегшує його вивчення, але й орієнтує виконавця в його творчих пошуках.

Що ж характеризує байку як жанр епічного роду літератури?

- 1) Комедійно-сатиричний зміст, інакомовне зображення людей, їх характеру, вчинків і ставлень.
- 2) Розповідь про якусь подію, мета якої затвердити морально-соціальну істину.
- 3) Яскраво змальоване ставлення автора до позитивного й негативного.
- 4) Простота композиційної побудови: часте співпадання кульмінації розповіді з кінцівкою.
- 5) Цікавість, динамізм і лаконізм сюжету.
- 6) Стійка характеристика образів (багатий-бідний, правдивий-брехливий, добрий-злий і т. інше).
- 7) Формулювання ідеї в моралі.
- 8) Віршована форма мови.

В особливостях жанру легко переконатися на прикладі будь-якої байки. Прочитавши її, видно, що композиція дуже проста, зміст захоплюючий, динамічний, мова теж проста, народна, демократична, багата говірками, прислів'ями; персонажі байки активні, дійові, розкривають точну рису характеру людини, а мораль зрозуміла, конкретна і, як правило, висвітлює ідею всього твору.

Читцю треба дуже ретельно вивчити, в чому полягає комедійно-сатиричний зміст байки.

Сатиричний зміст байки передається викриттям соціального чи морального зла, людських хиб.

Якими ж засобами домагається байкар комедійного ефекту?

1. Засіб алегорії, інакомовності;
2. Засіб неспівпадання між зовнішністю і тим, що за нею криється, між уявним і реальним;
3. Засіб перебільшення і зменшення;
4. Засіб розкриття контрасту;
5. Засіб зміщення стилів; засіб натяку; засіб несподіванки.

Таким чином, усі ці засоби комедійного, які використовуються в байках, говорять нам про те, що джерелом смішного у байці є завжди протиріччя між уявним і суттю, між формою і змістом. Тому виконавцю треба вміти виявити, в чому є протиріччя, конфлікт, дія і контр дія в байці. Виявивши, в чому суть комічного, розглянемо форму прояву комічного в байці. Комічне завжди пов'язане з емоційно-чуттєвою сферою людини.

Існують дві форми комічного: сатира і гумор, сатиричний і гумористичний сміх. Гумористична позиція – це позиція примирення, доброзичливості і прощення. Гумор розглядає такі людські слабкості, з якими можна примиритися. Осуд гумориста має м'якість і симпатію.

Сміх гумористичний – це дружня, добра посмішка.

Сатирична позиція – це позиція непримирення, безкомпромісна боротьба зі злом. Сміх перевтілюється в гнівний протест і обурення на негативні явища.

Ставлення автора до дійсності в сатирі і гуморі однакове – насмішка. Але насмішка – різна: в гуморі – м'яка, співчутлива, в сатирі – гнівна, презирлива, непримиренна.

Перехідним між сатирою і гумором є іронія. Байка не буває в чистому вигляді: в ній може бути і сатира, і гумор, і іронія. Тому виконавцю треба вловити всі нюанси комічного: похвала у вигляді насмішки, або насмішка у вигляді похвали.

Характерна особливість байки як жанру художньої літератури – є ставлення автора до своєї розповіді. Це ставлення завжди точне й відкрите.

По яким же орієнтирам ми пізнаємо ставлення автора?

По-перше, у назвах дійових осіб, по-друге, в моралі, по-третє, по мові авторського оповідання. Думки, почуття, ставлення автора передається в мові, в підборі слів, якими автор користується.

Тема 2. Розкриття авторського задуму.

Зрозуміти автора і його мету допомагає ідейно-дійовий аналіз твору. Він складається з двох частин: літературний (ідейно-тематичний) і дійовий.

Літературним – часто називають підготовчим, логічним. Мета літературного аналізу – зрозуміти думки автора.

Розмова автора з читачем починається з назви твору. Назва вміщує в собі ідейно-образний зміст. Точно визначити тему і ідею допомагають дієслова. Кожна байка має чітку композиційну побудову: експозицію, зав'язку дії, її розвиток, кульмінацію, розв'язку і мораль, яка іноді розташована на початку.

В основі сюжету байки лежить розповідь про якусь подію, герої розповіді відтворюють якісь дії, вчинки. Наміри і вчинки виконавець розкриває через діалоги персонажів, в яких приховується конфлікт, внутрішня боротьба. Зрозуміти наміри двох протидіючих осіб означає зрозуміти конфлікт.

Тема байки пов'язана із предметом конфлікту. Ідея байки чітко визначена в моралі. Мораль виносить присуд негативному явищу, роз'яснює, застерігає.

Творчий процес пізнання байки тісно пов'язаний з визначенням ставлення автора до своїх героїв. Визначається ставлення автора через назви персонажів, алегоричність. Автор

характеризує своїх героїв через готові поняття, стереотипи: (Лисиця – хитрість, Осел – тупість, Вовк – нахаба тощо). Ставлення автора доноситься виконавцем через словесну дію, він стверджує, чи засуджує, викриває чи висміює.

Отже, дійовий аналіз байки допомагає виконавцю намітити логіку, послідовність і перспективу розвитку думки автора, виявити лінію наскрізної дії і наблизити ідею автора до надзавдання виконавця.

Тема 3. Пізнання казки як жанру.

Казки, як твори народної і літературної творчості – жанр складний і цікавий. Г.Х. Андерсен говорив, що майстер казки повинен вміти вкласти в цей жанр трагічне, комічне, наївне, іронічне і гумористичне.

Казки народні й літературні мають різницю, але як єдиний жанр мають спільні якості.

Основні якості цього жанру такі:

- 1) «вигадка», тобто фантастичність змісту;
- 2) Оптимізм розповіді, мета якої забавка і повчання;
- 3) Деякі композиційно-стилістичні особливості.

Фантастика у казці з'являється в одухотворенні явищ природи. Правду у казці складає народ, люди, їх праця, побут, звичаї, добра над злом, розум над темінню, краси над потворністю. Казка невідривна від життя.

Для казки характерним є оптимізм. Тон розповіді, завжди життєрадісний. Мета казкаря розважити і повчити. В кінці перемагають високі моральні, етичні цінності.

Особливість казки полягає в її композиційній побудові, повтореннях і поетичних формулах. В основі казки завжди лежить сюжет, тому в ній легко виявити зав'язку, розвиток дії, кульмінацію і завершення, висновок. Сюжет завжди конфліктний. Дія у казці динамічна.

Казки всіх народів прийнято розподілять на три основні групи: чарівно-фантастичні казки, побутові та казки про тварин, прагнуть до відтворення громадянського ідеалу, до вирішення проблем добра і зла, любові і ненависті.

Отже, розподіл казок на чарівно-фантастичні, побутові і про тварин визначають внутрішньо жанрові різниці у тексті розповіді. Існує багато казок перехідного типу, в яких є риси різних груп. Вони мають свою специфіку, художні образи, композицію, поетичні прийоми і значення для життя суспільства.

Тема 4. Підготовча робота над казкою.

Підготовчий стан роботи над казкою складається із літературного та дійового аналізу. Потрібно проникнути у суть твору, визначити тему, ідею, конфлікт, завдання, наскрізну дію і «зажити ними».

Специфіка цього жанру вимагає вирішення образу оповідача.

Образ оповідача у казці – це мудрець, але наївний і довірливий, потрібна особлива віра у те, про що розповідає, повірити і уявити, як «відра» самі добираються до хати, відчутти смак молочної річки, пиріжків із пічки і т. інше. Образ оповідача у казці – це узагальнене «обличчя народу», яке дивиться на світ очима епохи і ідеї.

Щоб досягти правдивості розповіді читцю-оповідачу необхідно розібратися у чому вигадка казки і в чому правда, визначити до всього точно ставлення, від якого і з'являться правильні почуття. Виявивши все це оповідач перетворює свої бачення і уяву у дійсність.

Бачення у казці має свої особливості. Якщо у байці можна все уявити у чорно-білих тонах, то у казці воно тільки яскравого малюнку, бачення лаконічні, швидкі у переходах від одного персонажу до другого. Для того, щоб повніше побачити, виконавцю потрібно домалювати неказане.

Характерна особливість образу оповідача у казці – віра у фантастичну вигадку. Але ця віра – умовна, а тому легка, наївна, весела («було чи не було»). Тому віра у казкові дива обов'язково поєднується з почуттям гумору. Гумор у казці розкривається через підтекст, і навіть, маленька казочка може вміщувати в собі велику життєву мудрість, веселу іронію і непомітне повчання. Виявлення підтексту особливо важливе у побутових казках про тварин. Закріплювати підтекст бажано прислів'ями і говірками.

Простота і легкість у виконанні казки буде залежати від вміння виконавця налагодити зі слухачами живе спілкування. Звертайте увагу на звертання у казках (Послухайте казочку... «Ви запитаете, чому...») Ці звертання завжди зацікавлять слухачів, піднімуть настрій, довіру до вас.

Казка відкриває багато можливостей для показу. Інтонація, міміка, жести стають важливими засобами виразності художнього слова, але при показі завжди пам'ятайте, що казка не розігрується, а розповідається.

Казка живе у постійній творчості. Майстерність виконавця казки буде залежати від конкретного надзавдання і контакту з глядачем, точними баченнями і діями, почуттям гумору і доброзичливості.

Отже, казка і байка, як комедійно-сатиричний жанр завжди актуальні, є у програмі читців і акторів, які сміливо говорять про недоліки у нашому суспільстві і закликають до боротьби з ними.

2.2. Змістовний модуль 2. Внутрішнє мовлення у мистецтві словесної дії актора.

Тема 5. Робота над словом у внутрішньому та зверненому монологі.

Монолог походить від грецького слова (monos – один, logos – слово) у

драматургічному творі – це звертання однієї дійової особи до іншої чи до групи персонажів, міркування, роздуми героя вголос, коли він залишається один, інколи мова персонажа безпосередньо адресована глядачам, виникає в моменти найвищого психофізичного напруження і дозволяє виконавцю розкрити душевні переживання героя, виявити протиріччя його світогляду, складність характеру тощо.

У драматичному творі розрізняють два види монологу – *внутрішній і звернений*.

Внутрішній монолог. Артист на сцені один. Йому важко: склалася ситуація, коли він вимушений вести боротьбу з самим собою. Внутрішній монолог – це життєва потреба людини у переоцінці своїх вчинків, мотивації своєї поведінки, в утвердженні життєвих позицій, у вирішенні свого ставлення до тієї чи іншої події, обставин, факту, людей. Структура внутрішнього монологу – це логічно пов'язані між собою послідовні судження в розгорнутій словесній формі, насичені глибоким ідейно-психологічним змістом. Саме тому такі монологи властиві людям з багатим духовним світом.

Монолог звернений – актор на сцені не один. Його монолог адресований конкретним діючим особам з метою вплинути на їхню свідомість. Довге звертання, спрямоване до присутніх на сцені партнерів має назву монолог-звертання, а по своїй формі – це довга репліка з діалогу. Такі монологи мають у собі, теж, як і внутрішні, активне мислення, роздуми, в них вирішується життєво-важлива проблема.

Поряд з класичною формою монологу драматурги часто використовують так звану розгорнуту репліку, найчастіше вона зустрічається у контексті діалогу-вчинку героя драматичних творів епохи Відродження (репліки Ромео і Джульєти В. Шекспіра).

Існує ще жанр монологічної мови – монодрама. Це розгорнутий і закінчений монолог, який проголошується одним актором.

Актор, який працює над монологом, повинен вміти наповнювати монолог власною палітрою почуттів, для монологу характерна висока емоційність. Емоційно-психологічна сила впливу монологу на глядача надзвичайно велика. Тут вирішальне значення в емоційній дії на глядача має не стільки багатство і витонченість почуттів актора, а те, в якій мірі глядач входить в обставини героя, як він вміє разом з актором радіти, сумувати, переходити у відчай. Людина реагує насамперед на причини, які викликають переживання.

Отже, разом з актором глядач переживає, думає, відшукує мотиви і моральні позиції, які керують діями героя в сценічному житті. Саме в ці хвилини глядачу дається час для роздумів над життям, над поняттями добра і зла, правди і брехні. Через монолог глядач, йдучи за актором, може по-новому пережити і осмислити своє життя, розкрити в собі нові творчі сили, піднятися на вищу сходинку інтелектуально, естетично, морально, збагатити своє мислення.

Тема 6. Характерні особливості монологу.

Сильне емоційне становище у моменти монологу мобілізує духовні сили людини, приводить в дію весь психологічний механізм почуттів і думок. Виникають надзвичайно яскраві образи пам'яті і уяви. Тому саме природа монологу породжує цілий ряд характерних його особливостей:

1. Монолог насичений рясними питаннями, відповіді на які показують прагнення пояснити самому собі ситуацію, яка склалася, усвідомити свій емоційний стан, вирішити складні ідейні проблеми.
2. Свідомість в монологі займається важкою пошуковою діяльністю, спрямованою на вирішення складної життєвої проблеми. Ці труднощі пошуку породжують багато різних версій, доказів, стверджень, або заперечень їх, ведуть, чи до вирішення, чи до відмови від них.
3. Напружені переживання в монологі визначаються багатством образів, асоціацій. Тому для монологів характерні порівняння, протиставлення, перебільшення.
4. У монологі велике психологічне значення має форма самонаказів, які визначаються як окремими словами, так і цілими фразами.
5. Яскраві бачення, які передаються словами у процесі активного мислення: аналіз створеної ситуації шляхом єднання доказів, аргументацій, запитань, які потребують невідкладної відповіді; прийняття рішення і відмова від нього; найскладніша гамма почуттів: логіка дії, яка неможлива без чіткості логічної мелодії мови, яскравості і багатства інтонації.
6. Важливу роль у монологі грає психофізична поведінка героя. Логіка фізичної дії веде за собою і логіку думок, почуттів. Міміка, жести, мізансцени, рухи, інтонація – є єдиний експресивний потік внутрішнього психофізичного життя людини. Правильно знайдені виразні засоби мовної дії дають можливість відчувати усю роль, характер персонажа. Тому потрібна повна зосередженість всієї духовної і фізичної природи виконавця.

Тема 7. Орієнтовний план роботи над монологом.

Прийшовши до роботи над монологом перш за все потрібно:

- 1) Звернутися до вивчення монологів героїв літературних творів.
- 2) Аналіз п'єси, з якої береться монолог. Дуже важливо, вивчаючи п'єсу, розвивати почуття мови, стилю і жанру твору, вивчати будову і ритм мови героя. К.С. Станіславський писав: «Необхідно піти за автором по прокладеному ним шляху для того,

щоб не тільки зрозуміти, але й перенести завдання, наміри героя»...Вивчаючи п'єсу знайдіть відповіді на питання: Що за людина ваш герой? Чого він хоче, до чого прагне? Зверніться до Станіславського, який розробив план роботи над роллю (К.С. Станіславський «Робота актора над роллю»0.

3) Знайдіть подію, яка «вибила із колії», із рівноваги вашого героя. Інколи монологи є на початку п'єси. З допомогою їх автор вводить глядачів у запропоновані обставини п'єси, знайомить з тим, що відбулося перед відкриттям завіси. Ці монологи не повинні бути простою інформацією. Виконавцю необхідно уточнити, якій дії належить текст його монологу, що в ньому відбувається, заради чого він проголошується.

4) Визначити проблему, яку вирішує у монолозі герой.

5) Зробити ідейно-дійовий аналіз тексту монологу. Знайдіть перспективу (логічну, емоційну, художню). Визначте дієсловами дії, які ведуть до основної мети вашого героя (дивуєтесь, визнаєте, переконуєте тощо). Знайдіть конфлікт в монолозі, як «діалог аргументів». Аналізуючи хід думок героя, виконавець може вгадати наміри і визначити дії в їх послідовності і логічному зв'язку даної дії з попередньою і наступною, тобто визначити логіку його поведінки.

6) Уточнити внутрішні об'єкти спілкування. «Монолог може бути сценічним після того, як він стане діалогічним». Найчастіше у монолозі герой спілкується з самим собою за перебудову своєї думки, іде боротьба між розумом і серцем. Спілкується герой і з внутрішніми уявними партнерами, а при звернених монологах спілкується герой з глядачами. Якщо є об'єкти спілкування на сцені, то тоді герой спілкується з партнерами, які присутні на сцені (монолог-тирада).

7) Необхідно сформулювати рішення, до якого приходять герой в кінці монологу.

8) Прослідкувати за логікою розвитку дії після монологу.

9) Створити кінострічку точних, конкретних, яскравих бачень. Це один із важливіших моментів роботи над монологом. Корисно створювати яскраві бачення засобом власного співвідношення до себе, конкретизації, оновлення бачень, в просторі і русі.

10) Перевести монолог у фізику життя тіла (пластичне вирішення). Продумати жести, міміку, мізансцени. Виховуйте в емоційні моменти «м'язового контролера», тобто вміння зняти напругу в тілі. Досягти дійового виходу на сцену і зі сцени. Виходячи на сцену, треба вносити життя, яке прожили за лаштунками. Точно треба знати, куди і для чого ви йдете, що будете робити.

11) Головна мета роботи над монологом – чіткість вияву внутрішнього життя героя через словесну дію. Розкрити підтекст, тобто все, що ховається в самій глибині слів,

і за словами, і між словами. А ховається там недоговорені думки, настрої і бажання, мрії, образні бачення, різні почуття, конкретні дії, в яких усе об'єднується і втілюється у слові.

Монолог вимагає від виконавців удосконалювати рівень мовної майстерності: розвивати голос, мелодику мови, дикцію, інтонування. Станіславський хотів прищепити акторам думку про те, що сценічна мова – мистецтво, яке вимагає великої праці, що потрібно вивчати, як він говорив: «таємниці мовної техніки». Тільки щоденна, систематична праця над мовою може привести актора до оволодіння законами мови настільки, що для нього стане неможливим не дотримуватися цих законів. Він писав: «Артист повинен створювати музику почуття через слово».

Отже, правильна методика роботи над монологом допомагає режисерам і акторам:

- удосконалювати навички зосередженого мислення і уваги в процесі словесної дії;
- тренувати образне бачення і творчу уяву;
- закріплювати навички словесної дії у спілкуванні з уявним об'єктом;
- виховувати темперамент, точну оцінку подій, фактів, явищ, вчинків;
- оволодівати «перспективою артиста і ролі».
- виробляти «м'язовий контролер» в емоційні моменти;
- розробляти зовнішній (голосовий і тілесний апарат втілення);
- розвивати професійний мовний слух і багато-осягнену увагу режисера-педагога.

Контрольні питання.

1. Які різновиди мови ви знаєте?
2. Дайте характеристику внутрішньої мови; розкрийте її значення у словесній взаємодії.
3. Що ви знаєте про драматичний монолог і його різновиди?
4. Психологічна сила монологу в його дії на глядача.
5. Розкажіть про структуру внутрішнього монологу і природу його виникнення.
6. У чому характерні особливості монологу.
7. Розкрийте поняття «проблема» і значення її в монолозі.
8. Яка роль бачень у внутрішньому монолозі?
9. Розкрийте зміст «Орієнтовного плану роботи над монологом».
10. Вивчіть «План роботи над роллю» запропонований К.С. Станіславським.
11. Розкрийте поняття «перспектива артиста і ролі» і чому необхідно працювати над перспективою.
12. Чому необхідно виховувати «м'язового контролера» і його роль у словесній дії.

13. Розкажіть про позамовні засоби виразності. Зв'язок жестів і слова.
14. Чому необхідний дійовий вихід на сцену і вихід зі сцени при виконанні монологу?

III. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

3.1. Контрольні питання до розділу «Творча робота над байкою та казкою».

1. Які історичні витоки виникнення байки?
2. Що характеризує байку як жанр епічного роду літератури?
3. Чим обумовлений комедійно-сатиричний зміст байки?
4. Які засоби створення комедійного ефекту в байці?
5. Яка роль оповідача у байці?
6. Які особливості конфлікту у байці?
7. За якими параметрами ми розпізнаємо ставлення байкаря до всього зображеного?
8. Як виконується мораль у байці?
9. Які функції виконує літературно-дійовий аналіз байки?
10. Яка кінострічка бачень у байці?
11. Які є основні правила виступу з байкою на сцені?
12. Які здібності та якості виховуються у виконавця у роботі над байкою?
13. Чим пояснити довголіття байки як жанру?
14. Які соціальні витоки появи казки?
15. Які жанрові особливості казки?
16. Які жанрові види казок?
17. Чим визначається вибір казки?
18. Яка мета підготовчого етапу роботи над казкою?
19. Які риси характеризують образ оповідача у казці?
20. Яка роль підтексту у казці?
21. У чому правда, а в чому вигадка у казці?
22. Який характер бачень у казці при її виконанні?
23. У чому полягає виховне значення казки?
24. Що дає робота над казкою читцю й актору?

3.2. Контрольні питання до розділу «Драматичний монолог та його різновиди».

- 1) Які різновиди мови ви знаєте?
- 2) Дайте характеристику внутрішньої мови; розкрийте її значення у словесній взаємодії.

- 3) Що ви знаєте про драматургічний монолог і його різновиди?
- 4) Психологічна сила монологу в його дії на глядача.
- 5) Розкажіть про структуру внутрішнього монологу і природу його виникнення.
- 6) У чому характерні особливості монологу?
- 7) Розкрийте поняття «проблема» і значення її в монолозі.
- 8) Яка роль бачень у внутрішньому монолозі?
- 9) Розкрийте зміст «Орієнтовного плану роботи над монологом».
- 10) Вивчіть «План роботи над роллю», запропонований К.С. Станіславським (Т.3, с. 352 – 355).
- 11) Розкрийте поняття «перспектива артиста і ролі», чому необхідно працювати над перспективою?
- 12) Чому необхідно виховувати «м'язового контролера» і його роль у словесній дії?
- 13) Розкажіть про позамовні засоби виразності. Зв'язок жестів і слова.
- 14) Чому необхідний дійовий вихід на сцену і вихід зі сцени при виконанні монологу?